

Elvek. Könyvek. Folyóiratok

BOHATEC, JOSEF: CALVIN UND DAS RECHT. FEUDINGEN IN WESTFALEN. 1934. 286 p.

Bohatec terjedelmes könyve készülő művének („Az organikus gondolat Kálvin állam- és egyházelméletében“) csupán négy fejezetét tartalmazza. A fejezetek Kálvinnak a természetjogról (1—93), a pozitív jogról (97—129), az ellenállás jogáról szóló tanait (133—206) tárgyalják, az utolsó fejezetben pedig (211—279) szerző Kálvin genfi polgári-perrendtartás-tervezetét ismerteti.

A *természetjogról* szóló fejezetben szerző tétele az, hogy Kálvin egyáltalán nem kapcsolta ki rendszeréből a természetjogot, hanem a sztoikus elmélet szerves folytatásaképpen igenis feltételezett egy, az emberiség bűnös állapotából következő és szükségessé vált relatív természetjogot, mely azonban alá van rendelve az isteni szuverénitásnak. A sztoikus elméletben ez utóbbinak az aranykor abszolút természetjoga felel meg, mely túlságosan antropocentrikus ahhoz, hogy Kálvin rendszerében helyet foglalhasson. Az isteni szuverénítás nem áll és nem állhat ellentétben a relatív természetjoggal, mert egy annál magasabbrendű igazságosságot fejez ki s egyúttal értékmérő szereppel bír a relatív természetjog számára.

A *természetjog és pozitív jog* viszonyáról szóló fejezetben különösen kiemeli szerző az éles eszmei dialektika és erős valóságérzés töretlen egységét, mely Kálvin jogelméleti rendszerét és teológiáját egyaránt jellemzi. A természetjog (erkölcsi törvény) és pozitív jog (tétéles törvény) Kálvin rendszerében nem kerülhetnek ellentétbe egymással, de nem tehetik feleslegessé sem egymást. Nem kerülhetnek ellentétbe, mert a pozitív jog a természetjog értékmérője alá esik, — akárcsak a természetjog az isteni szuverénítás értékmérője alá — s így tétéles törvény csak az lehet, ami az erkölcsi törvény szelekcióját kiállotta. Nem tehetik azonban feleslegessé sem egymást, mert a tétéles törvény több, mint az erkölcsi törvény pusztá alkalmazása, konkretizálása.

A tétéles törvény nem az erkölcsi törvényből következik, hanem a való világ különböző viszonylatai és követelményei hívják életre s az erkölcsi törvénytől való függősége abban áll, hogy annak mértéke alá esik és annak szelekcióján megy keresztül. Teljesen hasonló a helyzet, mint az isteni szuverénítás és a természetjog viszonyánál, ahol a relatív természetjog érvényességét a bűnbeesés ténye váltja ki, s az isteni szuverénitástól való függése abban áll, hogy annak mértéke alá esik. Ilymódon Kálvin szembekerül a thomizmus, a lutheranizmus és melanchtonizmus álláspontjával, melyek hajlandók az isteni jog, természetjog és pozitív jog viszo-

nyát a konkretizálódás különböző fokain álló, de egynemű lépcsőzetként felfogni. Bohatec meggyőző és helytálló eredményeit a jogelmélet mai problematikájába átültetve ez annyit jelent, hogy Kálvin jogelméleti rendszere az egyoldalú normatív beállítással szakítva eljutott a törvény és a való világ egybevető szemléletéhez, ugyanekkor megvalósította a kettőnek határozott és éles elválasztását, s mindezen felül biztosította az isteni szuverenitásnak, az értékek világának a primátusát. Oly szintézis ez, melynek aktualitása és modernsége kézenfekvő.

Szerző hangsúlyozza Trötsch-sel való polémiaja során, hogy Kálvinnak a pozitív jog és állam isteni eredetét állító tana nem jelenti a jog és állam abszolút értékességét és nincs ellentétben a keresztyénség által egyetemesen elfogadott ágostoni tannal, mely az államot és a pozitív jogot a bűnbeesés következményének tekinti. Kálvin ugyanis csupán a korabeli anarchikus szekták elleni küzdelem során emelte ki, hogy az állam intézménye is az isteni kegyelem ajándéka, azonban nincs kétség abban, hogy a már bűnbeesett emberiség részére szól.

Az *ellenállás-jogról* szóló fejezetben a szerző előadja Kálvin ismeretes álláspontját, mely szerint az ellenállás joga a természetjogot és tételes jogot áthágó zsarnokkal szemben csupán erre hivatott államszerveket (tribunok, ephorok, rendek) illeti meg s az egyes ember kötelessége a békétűrés; ezzel szemben ez utóbbi is jogosan ellenállhat az isteni törvényt lábbal tipró és a lelkiismereten erőszakot tevő zsarnoknak. Közbevetőleg meg kell jegyeznünk, hogy ez a kettéválasztás éppen azáltal válik lehetségessé, hogy Kálvin nem tekinti a pozitív jogot az isteni és természeti jog pusztá alkalmazásának. Szerző itt állást foglal egyrészt azzal a beállítással szemben, mely Kálvinban a mai értelemben vett politikai szabadságjogok előharcosát látja (Doumergue), másrészt azzal, mely Kálvin államtanát arisztokratikus és monarchikus elvek összekapcsolásaként tünteti fel (Baron). Szerző maga főleg abban az erőben, határozottságban és páthosban látja az ellenállás jogáról szóló tan jelentőségét, mellyel Kálvin az isteni jogon és a lelkiismereten való zsarnoksággal szemben az egyes ember ellenállási jogát felállítja s ez az az alap, melyre később tanítványai, Beza és Hotoman a kálvinista monarchomachia rendszerét felépítették.

A negyedik fejezet Kálvin genfi perrendtartás-tervezetét ismerteti s annak összefüggését vizsgálja a római, a kánoni és a francia joggal, továbbá a későbbi genfi jogra való hatását.

Bohatec főtörekvése Kálvin jogelméleti tanait a kálvini teológia és filozófia rendszerébe való szerves beillesztése útján megvilágítani, mely teljes mértékben sikerül is. Kevésbé meggyőzőek azok a gondolatmenetei, melyekkel — főleg a bűnbeesés és a pozitív jog összefüggésének kérdésében — Kálvint Lutherhez igyekszik közelíteni. Bohatec kritikai erővel és nagy apparátussal megírt s a szellemtörténeti összefüggéseket világosan fölvezető könyve a négy fejezet kiszakított volta és a helyenként túlterjedelmes szöveggözlő részek ellenére is alkalmas arra, hogy készüljön levő könyvével szemben az érdeklődést teljes mértékben felkeltse.

Iff. Bibó István

Bruno Bauch, jenai egyetemi professzor, a Deutsche Philosophische Gesellschaft elnöke, április hó 19-én és 20-án a szegedi egyetem meghívására két előadást tartott az egyetem aulájában. Egyik előadása — Természet és Szellem — tudomásunk szerint az *Athaeneum* hasábjain fog megjelenni. A másiknak — Nemzet és Kultúra — főbb gondolatai ezek. A kultúra keletkezése ugyan a nemzethez van kötve, de értéke a nemzet fogalma fölé emelkedik. Ezáltal válik lehetővé a kultúrkapcsolat különböző nemzetek között. (*Faust*, *Nietzsche*, *Wagner*, *Brahms*, *Beethoven* stb.) A kultúra tartalma az értékek hordozója s egy nép akkor lesz örökkévaló, ha kultúrájában örök értékeket teremt. Örökkévaló érték csak nemzeti lélekből fakad: igazán örökkévaló az, ami a nemzet leglelkéből tör elő. Ebből érthető, hogy a kultúra csak a közösség szelleméből termelődik: az egészben levő legkitűnőbb csira is elhal, ha az egész izolálódik. Teljes ember csak a nemzet kebelében alakulhat ki s a nemzet a maga alkotásával az örökélet részese lesz. Ha így fogjuk fel a kultúra és a nemzet viszonyát, akkor valóban meg kell látnunk, hogy minden nemzetnek isteni küldetése van, mert ezáltal válik lehetővé a szellem értékének megvalósulása.